

RESULTATS DE LA PRIMERA CAMPANYA D'EXCAVACIONS DEL MAS DELS FRARES DE CONSTANTÍ (JULIOL, 1989)

*Rodolf Cortés i Cortés
Gabriel Foguet i Coll
Manel Güell i Agramunt
Jordi López i Vilar*

Han col·laborat en l'excavació i posterior treball de laboratori David Bea, Ana Carilla, Jordi Diloli, Josep Estivill, Carlos Lorenzo, Hèctor Mir, Isabel Peña, María José Subirats i Mercedes Tubilla, membres del Laboratori d'Arqueologia de la Universitat Rovira i Virgili.

Originalment, aquest text fou publicat en el *Butlletí Arqueològic* núm. 13 (1991), de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense. Expressem el nostre agraïment a aquesta entitat i als autors perquè ens han deixat reproduir-lo novament en la nostra Miscel·lània *Estudis de Constantí* núm. 9

JUSTIFICACIÓ

L'actuació arqueològica al jaciment del Mas dels Frares és important des de diversos punts de vista. Per una banda contribueix a conèixer millor el poblament rural de l'ager de Tàrraco. Per l'altra, la seva ubicació en terrenys propis de la Universitat permet programar, amb facilitat, campanyes successives d'excavació per tal que els alumnes hi facin pràctiques i aprenguin les tècniques del treball de camp. El manteniment de les restes està garantit, puix s'integren en el jardí de l'Escola d'Enologia de la Universitat de Tarragona, que ha establert els seus laboratoris i cellers en el mateix Mas dels Frares.

SITUACIÓ GEOGRÀFICA I ACCÉS

El Mas dels Frares està situat en el terme municipal de Constantí dins les parcel·les 11 i 16 del polígon núm. 16, en uns terrenys cedits als Centres Universitaris de Tarragona per tal d'instal·lar-hi la seu de pràctiques de l'Escola Universitària d'Enologia. La localització geogràfica és 41°08'55" N i 4°53'06" E.

L'accés es realitza per la carretera de Tarragona a Constantí. Un cop en aquest poble, s'enfila per la que va a Reus, i a un quilòmetre a mà esquerra s'agafa el camí que condueix al col·legi Turó, el qual ha de seguir-se fins arribar al primer camí transversal i girar a la dreta. A uns tres-cents metres es troba el Mas dels Frares.

El nostre jaciment s'assenta en una petita elevació dins la terrassa mitjana del Francolí. El terme de Constantí té una superfície de 30'94 quilòmetres quadrats; comprèn una de les zones més fèrtils del Camp de Tarragona. Les aigües de pous i mines, així com del Francolí, li permeten regar més de 800 hectàrees, on es conreen productes de regadiu i avellaners. En les terres de secà hi trobem vinyes, oliveres, cereals, avellaners, ametllers i garrofers.

ANTECEDENTS I JACIMENTS DELS VOLTANTS

Aquesta situació privilegiada, junt amb la proximitat de la ciutat de Tàrraco i la facilitat de comunicacions, ha fet que el poblament hagi estat continuat i constant al llarg de la història, especialment en època romana, que és la que correspon a la vil·la que s'ha començat a excavar.

Les troballes més antigues semblen correspondre a una ocupació acheuliana localitzada a prop del torrent de Mas Blanc. D'èpoques posteriors s'han documentat altres punts que proporcionen materials ibèrics i romans.

La densitat de poblament romà queda evidenciada amb l'existència documentada fins al moment d'onze jaciments (PAPIOL 1973-74, GORGES 1979, MASSÓ 1990).

Entre els més importants i coneguts cal destacar en primer lloc la vil·la de Centcelles, on s'aixeca un mausoleu de planta central atribuït a l'emperador Constant (SCHLUNK-HAUSCHILD 1962; SCHLUNK-HAUSCHILD 1982; SCHLUNK 1988; ARBEITER 1990). Aquesta vil·la sembla fundada en el segle I d.C., i arriba fins al segle III, quan una segona fase s'obre amb la transformació de les estructures preexistents en el mausoleu mitjan segle IV que ha perdurat fins als nostres dies. Aquesta és la vil·la més coneguda i també l'única que ha estat excavada amb regularitat.

A excepció del Mas dels Frares, els restants assentaments romans no han estat mai objecte d'excavacions arqueològiques programades, i únicament els coneixem per les estructures que afloren o bé per les concentracions de materials en superfície. Es tracta de les vil·les de Mas d'en Bosch (amb estructures i molta ceràmica), Sant Llorenç (murs de carreuó i fonamentacions), Riudarenes I (restes d'*opus signinum* fragmentats i molta ceràmica), Les Gavarres I (*dolia in situ* i ceràmica), Les Gavarres II (molí de pedra i abundància de ceràmica), Riudarenes II (troballa de dues àmfores senceres), Sant Pol (dipòsits i ceràmica) i Repsol.

DESCRIPCIÓ DEL JACIMENT I PLANTEJAMENTS PREVIS A L'EXCAVACIÓ

Es tracta d'un lloc d'habitació amb estructures arquitectòniques conservades de gran potència que semblen indicar la presència d'una construcció rectangular rematada en els costats curts per murs absidials. Els murs visibles són de maçoneria irregular lligada amb formigó, amb una clara tendència a la regularització de filades (*opus incertum*). Elements ceràmics, *tegulae* i *dolia*, han estat reutilitzats com a material de construcció. La potència dels murs vistos és de 0'80 m, i l'alçada màxima conservada és de 2'55 m. Aquestes estructures conformen una edificació, les mides provisionals de la qual són:

- amplada interior: 8'70 m
- amplada total: 10'30 m
- llargada parcial: 27'50 m (cal sumar-hi el radi d'un absis que es conserva sota d'estructures modernes).

Apareix força ceràmica, sobretot material de construcció (*bessalis*, *tegulae*), que està escampada en superfície a causa dels treballs agrícoles.

Es procedí a la realització d'una prospecció sistemàtica de l'entorn del jaciment per

Vista del jaciment. (Clixé Josep Maria Sabaté)

Detall de l'excavació. (Clixé Josep Maria Sabaté)

tal de delimitar la seva extensió. En aquesta prospecció es recuperaren abundants restes ceràmiques, fonamentalment materials de construcció. També apareixen en gran quantitat àmfores, i minoritàriament ceràmiques comunes i vaixel·la (*terra sigillata*), com pot apreciar-se en els gràfics que adjuntem.

Posteriorment es muntà una quadrícula que cobria tot l'àrea del jaciment mitjançant la instal·lació de punts preparats per a ésser utilitzats durant anys consecutius, atès que donada la magnitud de les restes es preveia la realització de successives campanyes que permetessin la recuperació total de les estructures. Una vegada fixats els punts que havien de permetre l'excavació planificada en successives campanyes, foren salvatgement arrencats i destrossats. Aquest incident va ser oportunament comunicat a l'arqueòleg territorial, el qual es personà en el jaciment per tal de comprovar personalment la malifeta.

Llavors es procedí a muntar una quadrícula provisional de forma que pogués encaixar-se en una futura requadrícula total del jaciment. Aquesta quadrícula provisional comprèn els quadres F-8 G-8 i H-8 que s'escolliren en funció de les estructures visibles en superfície, ja que l'emplaçament d'aquests primers sondejos pretenia verificar la presència o no de les estructures anteriorment esmentades en un lloc on no s'apreciaven en superfície. Els tres quadres són contigus, de manera que l'àrea excavada és un rectangle de sis metres de llarg per dos de costat.

RESULTATS DE LA PROSPECCIÓ SUPERFICIAL

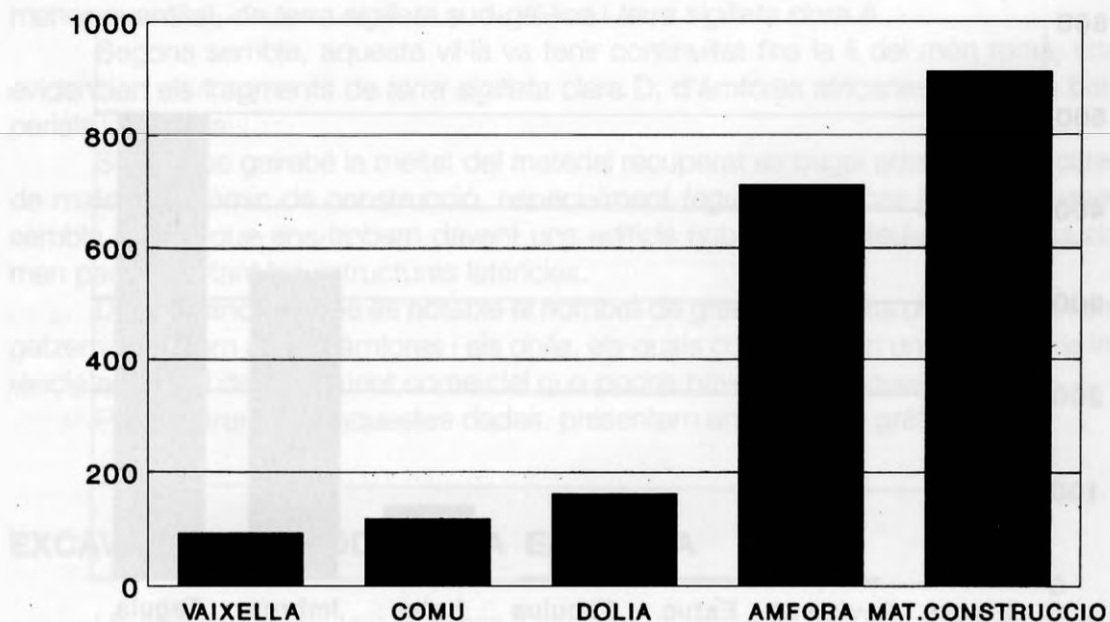
Abans d'iniciar els treballs d'excavació es cregué d'interès la realització d'una prospecció sistemàtica per recollir tots els materials que oferia el jaciment. Aquesta recollida es practicà sobre tot tipus de registre arqueològic, sense discriminar cronologies, tipus, ni peces significatives, en un intent de no falsejar les dades finals. Amb posterioritat al treball de camp van efectuar-se les tasques de laboratori pertinents (neteja, siglatge, classificació i inventariat). L'existència d'un elevat nombre de fragments no significatius que dificultaven el seu emmagatzematge determinà la decisió d'inhumar de nou un conjunt de materials ceràmics en un clot realitzat a tal efecte, a pocs metres de les estructures vistes del jaciment. Un 10% es grafità amb l'any en què es realitzà la prospecció (1989) perquè en quedés constància arqueològica en cas que en un futur fos exhumat de nou. Es recolliren un total de 1.936 fragments ceràmics, ensems d'alguns materials lítics i restes òssies i malacològiques.

De l'estudi d'aquestes restes se n'extreuen un conjunt de conclusions:

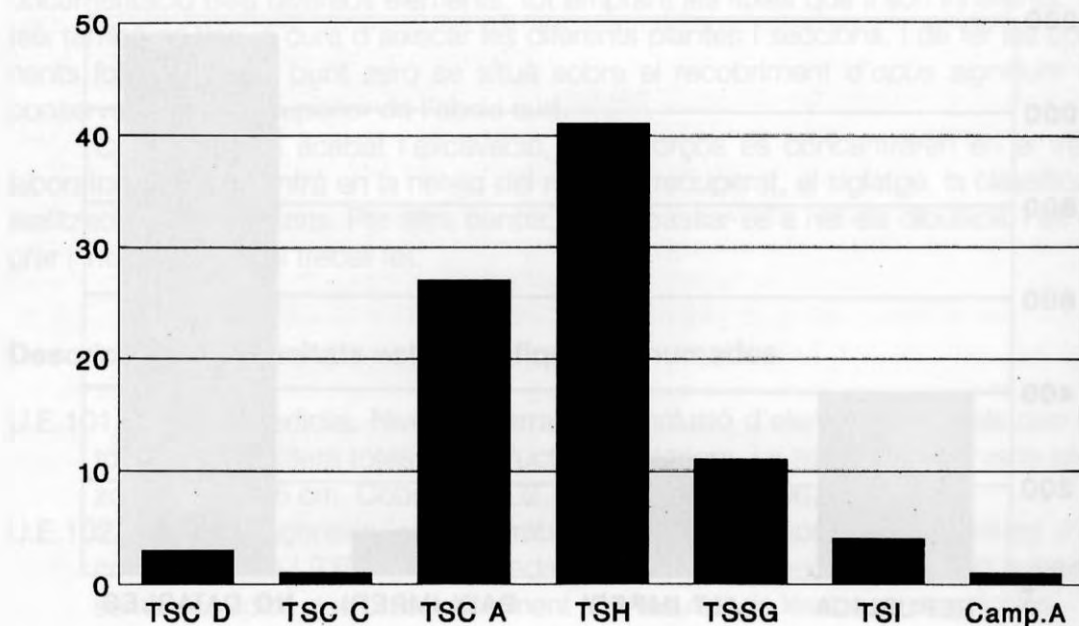
Cronològicament podem constatar l'ocupació d'aquest espai d'una manera ininterrompuda des de l'arribada dels romans fins a un moment no determinat del Baix Imperi. Uns pocs fragments d'indústria lítica proven que en la prehistòria aquestes terres havien estat habitades.

L'abundant presència de recipients amfòrics de procedència itàlica, representats en les seves variants tipològiques, Dressel 1-A, 1-B i 1-C, testifiquen una ocupació iniciada probablement en un moment no massa avançat del segle II a.C. La troballa de ceràmiques comunes ibèriques reafirma aquesta hipòtesi. Referent a aquest període cronològic, destaquem l'escassetat de ceràmiques fines: únicament un fragment de campaniana A, enfront dels 372 fragments d'àmfora itàlica.

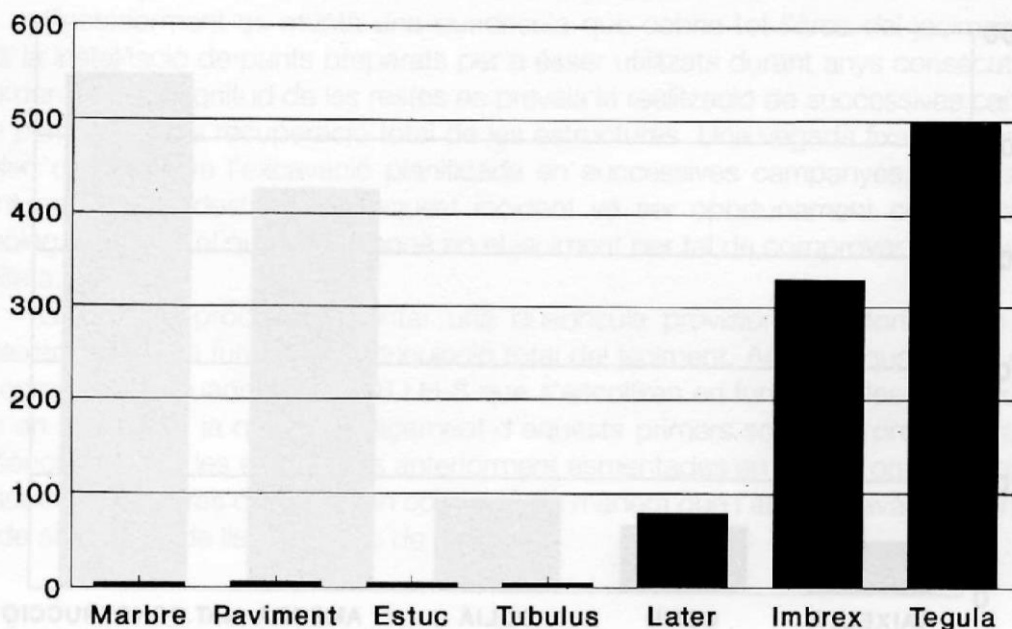
Prospecció superficial Grups ceràmics

Prospecció superficial Ceràmica de vaixel·la

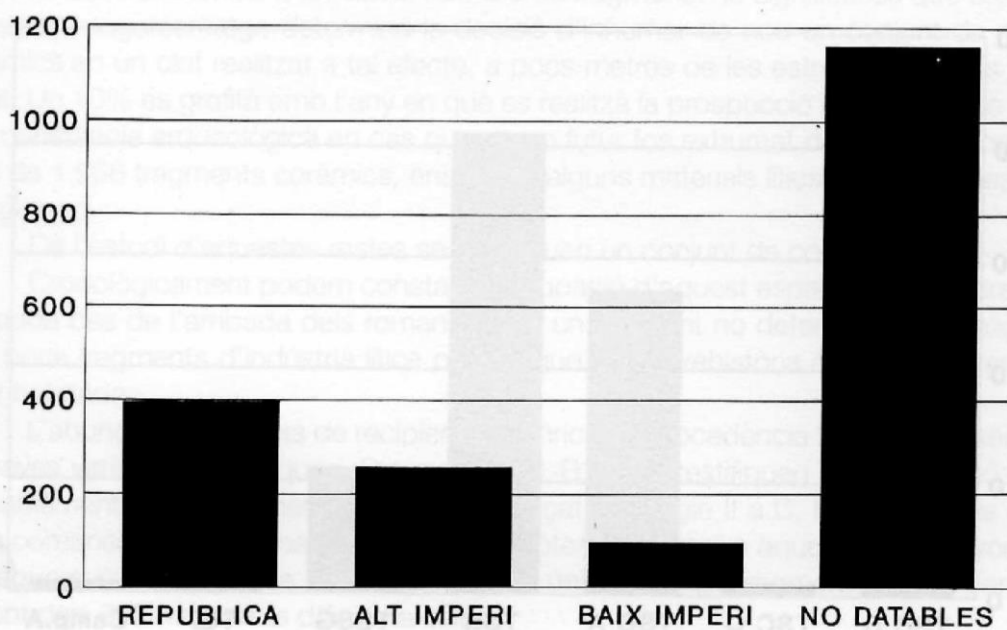

Prospecció superficial Materials de construcció

RESULTATS DE LA PROSPECCIO SUPERFICIAL

Materials prospecció superficial Cronologies

L'època alto imperial apareix representada per un conjunt d'àmfores tarraconenses prou significatiu, encara que menys important quantitativament que el grup itàlic d'època republicana. Per altra banda, també cal remarcar la relativa abundància de ceràmiques fines que es concreten sobretot en un elevat percentatge de *terra sigillata* hispànica i, en menor quantitat, de *terra sigillata* sud-gàl·lica i *terra sigillata* clara A.

Segons sembla, aquesta vil·la va tenir continuïtat fins la fi del món romà, com ho evidencien els fragments de *terra sigillata* clara D, d'àmfores africanes, bètiques baix-imperials i orientals.

Sobta que gairebé la meitat del material recuperat es pugui adscriure a la categoria de material ceràmic de construcció, especialment *tegulae*, *imbrices* i *lateres*. Aquest fet sembla indicar que ens trobem davant uns edificis coberts amb teulada i dels quals formen part important les estructures laterícies.

D'altra banda també és notable el nombre de grans recipients de transport i emmagatzematge, com ara les àmfores i els *dolia*, els quals constitueixen un senyal de la importància agrícola i del moviment comercial que podria haver tingut aquesta vil·la.

Per il·lustrar millor aquestes dades, presentem una sèrie de gràfics.

EXCAVACIÓ I METODOLOGIA EMPRADA

Un cop situats els tres quadres a excavar va procedir-se a netejar el sòl de la capa vegetal herbàcia que el cobria. Tot seguit es va començar l'extracció de l'estrat superficial alhora que apareixien els primers murs i paviments. S'excavaren els successius nivells arqueològics fins que aparegueren els diferents paviments que en el nostre cas eren uns d'*opus signinum* i altres de calç. En algun sector on aquests no existien s'aprofundí el que l'amplitud del quadre permetia. En tot moment s'anaren documentant les diferents característiques dels elements exhumats i es recollí absolutament tot el material arqueològic que sorgia en els treballs, com és preceptiu. S'emprà el mètode de registre Harris en la documentació dels diversos elements, tot emprant les fitxes que li són inherents. Tanmateix també es tingué cura d'aixecar les diferents plantes i seccions, i de fer les corresponents fotografies. El punt zero se situà sobre el recobriment d'*opus signinum* que es conserva en la part superior de l'absis sud.

Quan s'hagué acabat l'excavació, els esforços es concentraren en el treball de laboratori, que es centrà en la neteja del material recuperat, el siglatge, la classificació i la realització dels inventaris. Per altra banda, varen passar-se a net els dibuixos, i es va integrar i interpretar tot el treball fet.

Descripció de les unitats estratigràfiques exhumades

U.E.101. Estrat superficial. Nivell de terra amb inclusió d'elements vegetals que cobreix tota l'àrea i oblitera totes les estructures anteriors. La seva potència varia segons la zona de 2 a 25 cm. Cobreix a 102, 103, 104, 105, 106, 107 i 109.

U.E.102. Mur de maçoneria irregular trabat amb formigó (*opus caementicium*) d'uns 60 cm d'amplada i 2'64 m de llargada en la part documentada. La part superior presenta uns solcs que presumiblement són resultat de les tasques agrícoles.

- U.E.103. Mur de maçoneria irregular trabada amb un morter de sorra i calç. El tenim documentat en una llargada de 46 cm i una amplada de 36 cm.
- U.E.104. Paviment d'*opus signinum* molt bast, amb trossos de ceràmica de gran mesura lligats amb calç i sobreposats a una preparació de *caementa* de gran tamany també lligats amb calç. Molt malmès. Està situat a la vessant nord del mur 102. Cobert per 101 i cobreix el 106.
- U.E.105. Mur d'*opus caementicium* d'uns 85 cm de potència que està arrebossat per la seva cara est d'un *signinum* molt fi. El tenim documentat en una llargada de 34 cm. Està cobert per 101 i tallat per 102.
- U.E.106. Mur d'una estructura quadrangular arrebossat en la seva cara interna que forma part d'un possible dipòsit o habitacle. Cobert per 101 i 104, lliga amb el mur 107, i se li recolza el paviment 109.
- U.E.107. Mur nord de la mateixa estructura anterior, i amb les mateixes característiques constructives.
- U.E.108. Nivell de terra marronosa de consistència no massa dura i granulosa, clarament diferenciat de l'estrat superior 101. És el nivell d'obliteració de l'estructura delimitada pels murs 106 i 107.
- U.E.109. Paviment de calç que presenta algunes esquerdes. Encara es poden observar vuit taques vermelloses de planta quadrangular situades a distàncies regulars. Pot tractar-se de les empremtes de *lateres* que haguessin estat arrencats en un moment determinat. Està cobert per 108 i lliga amb els murs 106 i 107.
- U.E.110. Nivell de terra vermellosa amb molta pedra possiblement procedent de l'enderrocament de les estructures arquitectòniques de la zona. Cobert per 101 i possiblement per 104. Sembla un estrat de rebliment.

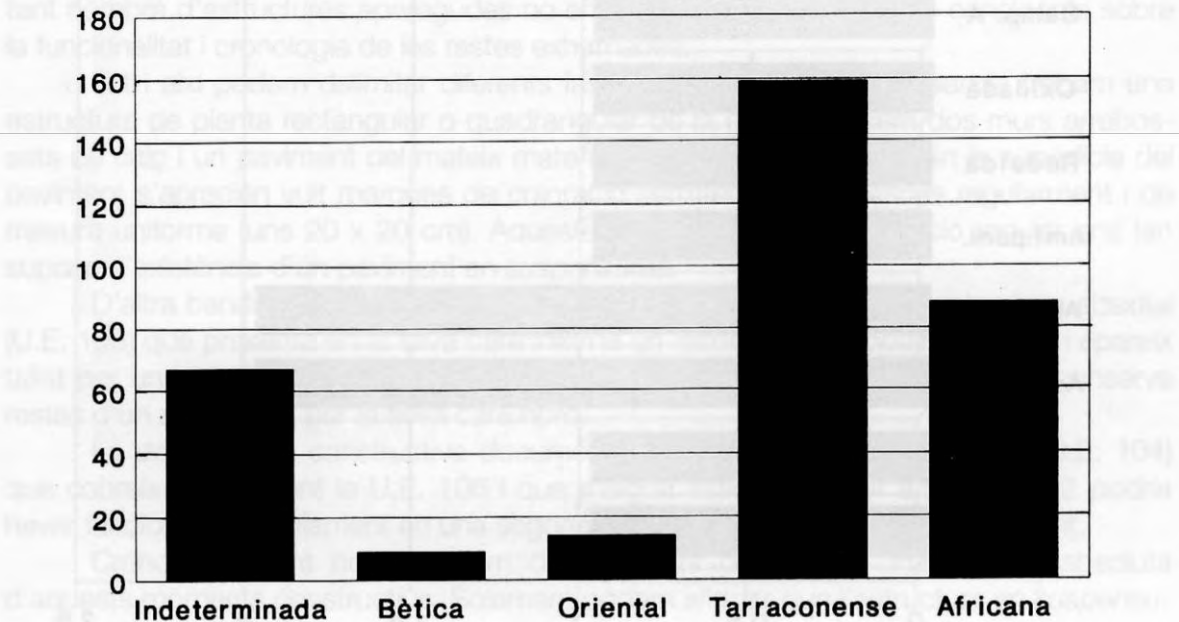
COMENTARIS ALS MATERIALS PROCEDENTS DE LA CAMPANYA DE 1989

- U.E.101. Es tracta d'un estrat superficial, de formigó recent, encara que només proporciona materials romans. Si alguna cosa hem de destacar és l'escassetat i poca significació del conjunt recuperat (un total de 10 peces en les tres cales).
- U.E.108. L'interpretem com el nivell d'abandonament de l'estructura formada per les U.E. 106, 107 i 109. És de remarcar la gran quantitat de material ceràmic de construcció que ha aparegut, sobretot *lateres*, i que representa la meitat de totes les ceràmiques exhumades. La datació ve determinada per la presència de les formes Salm. A-9 i Hayes 6c de *terra sigillata* clara A, que juntament amb els fragments d'àmfora africana semblen indicar una cronologia de finals de segle II i principis del III d.C. No obstant, hem d'advertir que degut a la poca superfície excavada no la donem com a definitiva, i que caldrà actuar més sobre la zona per confirmar-la.
- U.E.110. Igual que l'estrat anterior, també aquí hi ha una clara predominància del material ceràmic de construcció. La datació és imprecisa, ja que no han aparegut fragments que aportin elements de judici cronològic.

Prospecció superficial

Àmfores

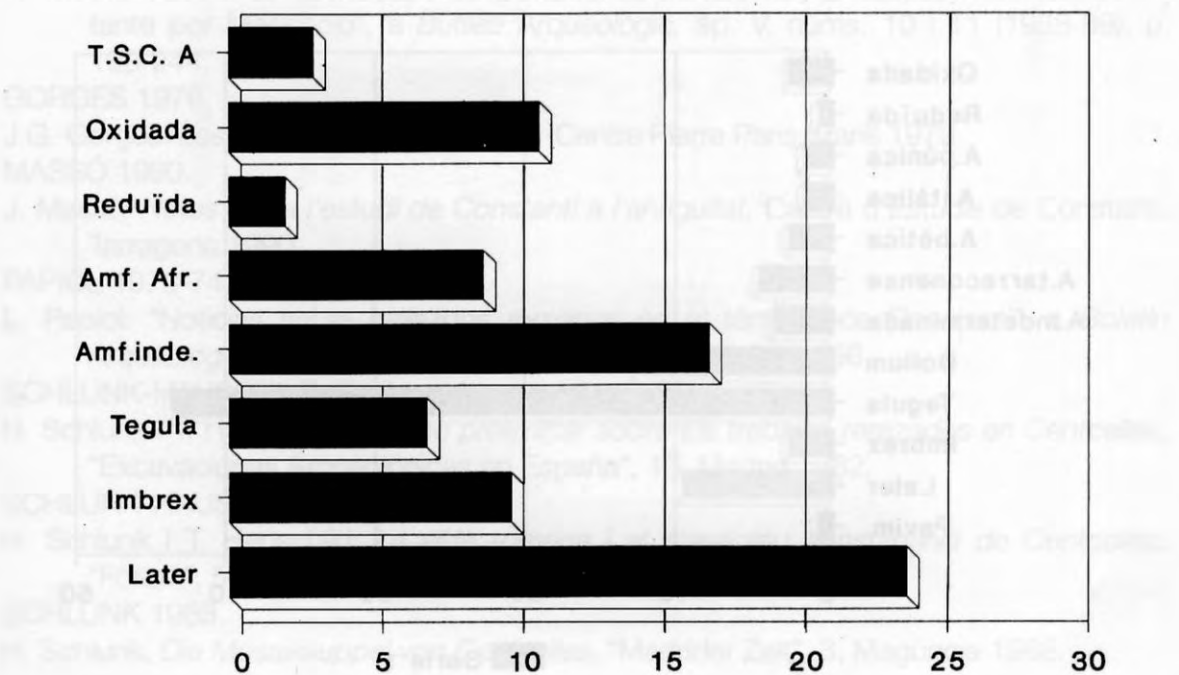
Durant l'excavació s'han posat al descobert una sèrie d'estructures que són del-
 noien diferents moments constructius. Cal dir que la zona s'ha excavada i impor-
 tant d'estructures són les restes d'edificis romans i medievals.

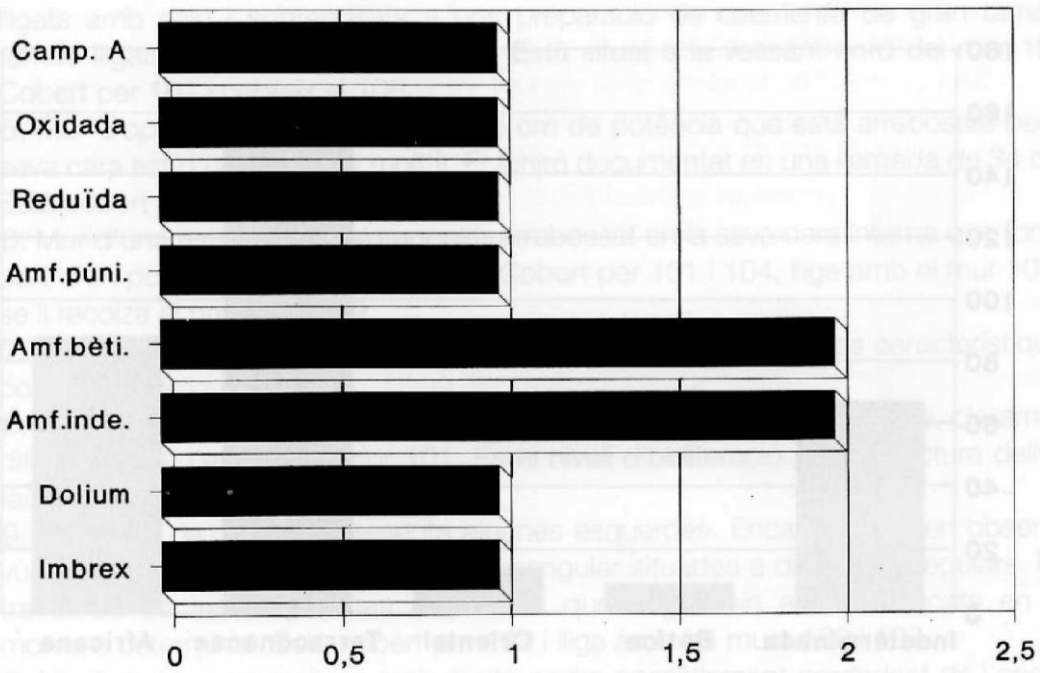
BIBLIOGRAFIA

Composició de la U.E.108

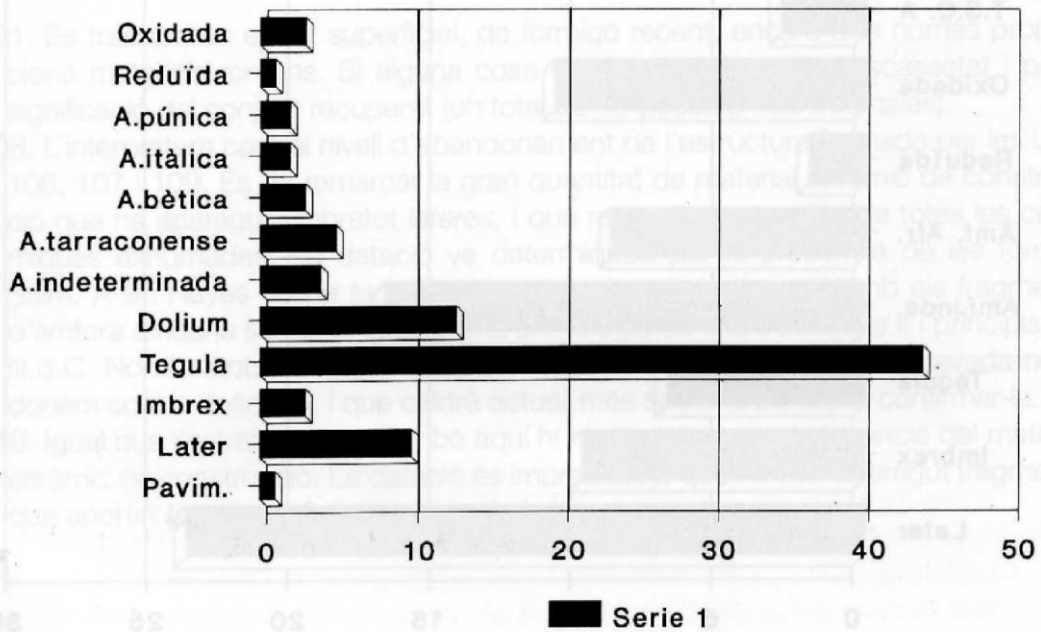
ARESTER-KOROL 1980
 A. Aroca i D. Kozak "El monestir de la Pobla de Cerdeles i el castell de Cerdeles"

Composició de la U.E.101

Composició de la U.E.110

INTERPRETACIÓ FINAL I CONCLUSIONS

Durant l'excavació s'han posat al descobert una sèrie d'estructures que ens defineixen diferents moments constructius. Cal dir que la poca extensió excavada i l'important nombre d'estructures aparegudes no ens permeten d'oferir dades concloents sobre la funcionalitat i cronologia de les restes exhumades.

Tot i així podem delimitar diferents fases constructives. D'una banda trobem una estructura de planta rectangular o quadrangular de la qual coneixem dos murs arrebossats de calç i un paviment del mateix material (U.E. 106, 107 i 109). En la superfície del paviment s'aprecien vuit marques de coloració vermella, disposades regularment i de mesura uniforme (uns 20 x 20 cm). Aquestes dimensions i la disposició regular ens fan suposar l'existència d'un paviment en *suspensurae*.

D'altra banda, hem localitzat un ram del mur de tancament de l'estructura absidial (U.E. 105) que presenta en la seva cara interna un recobriment d'*opus signinum* i apareix tallat per un altre mur (U.E. 102) de funcionalitat no determinada. Aquest mur conserva restes d'un arrebossat per la seva cara nord.

La darrera fase constructiva documentada consisteix en un paviment (U.E. 104) que cobreix parcialment la U.E. 106 i que malgrat ésser posterior a la U.E. 102 podria haver funcionat coetàniament en una segona fase d'utilització del mateix paviment.

Cronològicament no disposem de suficients dades per una datació absoluta d'aquests moments constructius. Solament podem afirmar que l'estructura en *suspensurae* va ser abandonada en una data no anterior al començament del segle III d.C.

BIBLIOGRAFIA

ARBEITER-KOROL 1990.

A. Arbeiter i D. Korol: "El mosaico de la cúpula de Centcelles y el derrocamiento de Constante por Magencio", a *Butlletí Arqueològic*, èp. V, núms. 10 i 11 (1988-89), p. 193-244.

GORGES 1979.

J.G. Gorges: *Les villas hispano-romaines*, Centre Pierre Paris, París 1979.

MASSÓ 1990.

J. Massó: *Notes per a l'estudi de Constantí a l'antiguitat*, Centre d'Estudis de Constantí, Tarragona 1990.

PAPIOL 1973-74.

L. Papiol: "Noticias sobre hallazgos romanos en el término de Constantí", a *Boletín Arqueológico*, èp. IV, fascs. 121-124 (1973-74), p. 250-256.

SCHLUNK-HAUSCHILD 1962.

H. Schlunk i T. Hauschild: *Informe preliminar sobre los trabajos realizados en Centcelles*, "Excavaciones Arqueológicas en España", 18, Madrid 1962.

SCHLUNK-HAUSCHILD 1982.

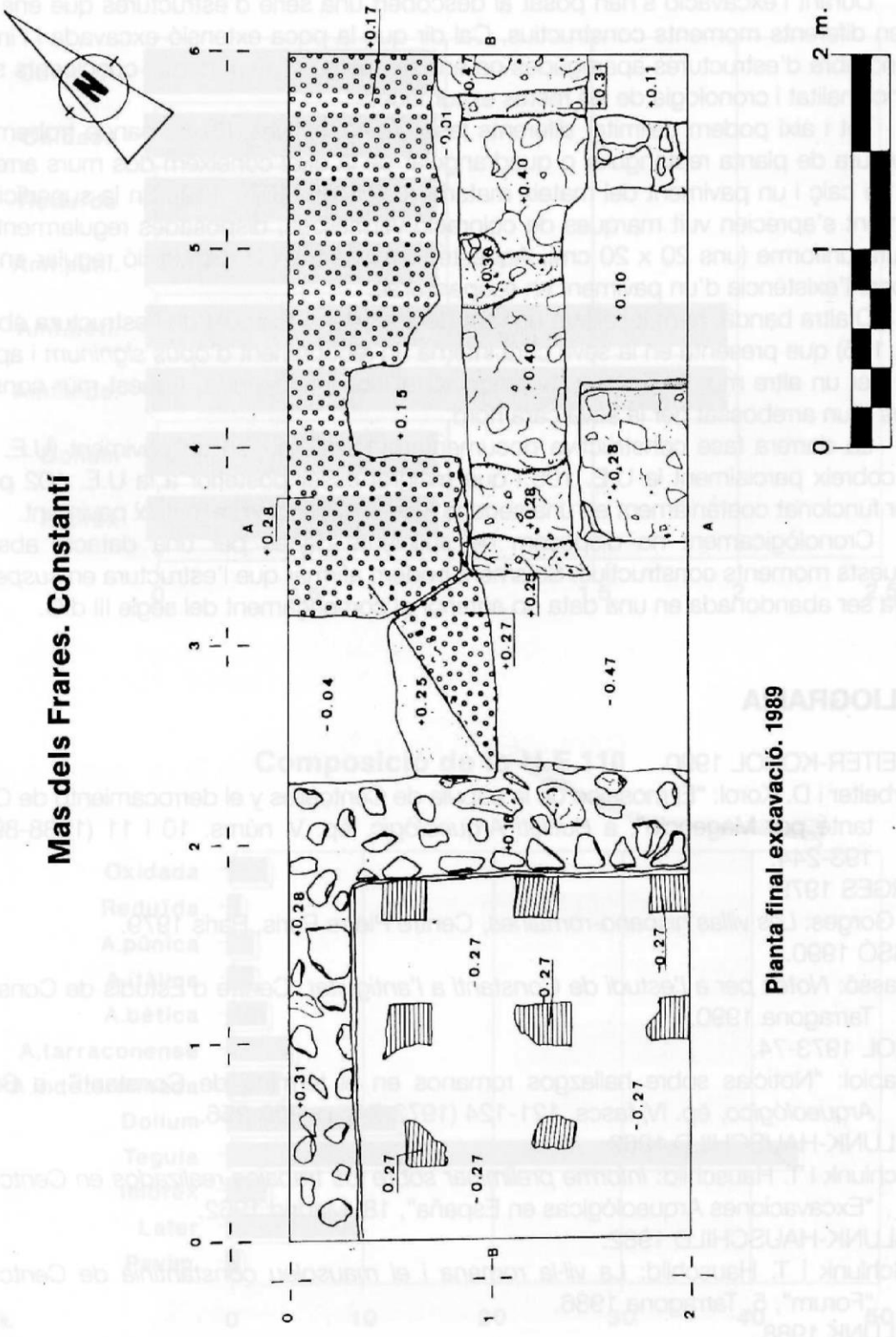
H. Schlunk i T. Hauschild: *La villa romana i el mausoleu constantinià de Centcelles*, "Forum", 5, Tarragona 1986.

SCHLUNK 1988.

H. Schlunk, *Die Mosaikkuppel von Centcelles*, "Madrider Zeit", 3, Magúncia 1988.

Mas dels Freres. Constantí

Planta final excavació. 1989